

**SOCIALISTINIO REALIZMO BRUOŽAI
LUJI ARAGONO KŪRYBOJE
(ROMANŲ CIKLAS „REALUSIS PASAULIS“)**

G. BAUZYTE

Luji Aragonas — stambiausias socialistinio realizmo atstovas šiuolaikinėje prancūzų literatūroje. Jo kūryba plačiai domisi skaitytojai ne tik Prancūzijoje, bet ir kitose šalyse. Apie Aragoną prancūzų kritika kalba kaip apie vieną populiariausių pažangiųjų rašytojų-komunistų. Pasirodžius romanui „Komunistai“, 1949 m. Paryžiuje buvo suorganizuota skaitytojų konferencija, kurioje dalyvavo pats autorius ir daugiau kaip tūkstantis įvairių sluoksnių ir profesijų žmonių: darbininkų, studentų, rašytojų, inteligentijos atstovų. Apie kiekvieną naują Aragono kūrinį gyvai atsiliepia pažangiosios literatūros kritikos atstovai, Prancūzijos Komunistų partijos veikėjai. Prancūzijos Komunistų partijos Centro Komiteto generalinis sekretorius Morisas Torezas, kalbėdamas Paryžiaus jaunimui 1959 m. balandžio 21 d., ypač pabrėžė Aragono Pasiaprašymo poezijos auklėjamąją reikšmę, jo kūrinių aktyvų poveikį prancūzų liaudžiai, kovojančiai už socializmą. Torezas aukštai įvertino paskutinį Aragono romaną „Didžioji savaitė“ kaip reikšmingą prancūzų literatūros įvykį, polemizuodamas su tais kritikais, kurie galvoja, kad revoliucinis rašytojas neturi teisės imtis istorinės tematikos. Sveikindamas Aragoną Prancūzijos Komunistų partijos vardu, Morisas Torezas pavadino romaną „Didžioji savaitė“ genialia knyga, kurioje pagrindinę vietą užima prieštaravimų kova, kova tarp seno ir naujo. Pastaraisiais metais Prancūzijoje pasirodė visa eilė kritikos darbų, monografijų, skirtų rašytojo gyvenimo ir veikalų apžvalgai, o taip pat ir keletas chrestomatijų, kuriose pateikti geriausių Aragono veikalų pavyzdžiai. 1960 m. buvo išleisti net du kritikos darbai, skirti Aragono kūrybai. Tai Jubero Žueno knyga „Aragonas“¹ ir Pjero Leskiuro „Aragonas romanistas“². Šiuose darbuose, priklausančiuose pažangiosios prancūzų kritikos atstovams, Aragonas vertinamas kaip naujo tipo rašytojas, naujos moralės ir naujos estetikos, socialistinio realizmo metodo menininkas. Nemažą darbą, supažindinant plačiąją publiką su pagrindiniais Aragono gyvenimo ir kūrybos etapais, nuveikė Klodas Rua, 1945³ ir 1951⁴ metais išleidęs Aragono poezijos rinkinį su plačia bibliografine, dokumentine medžiaga. Žymiausią vietą prancūzų paskutiniųjų kritikos darbų apie Aragoną tarpe atitenka Prancūzijos Komunistų par-

¹ H. Juin, Aragon, P., 1960.

² P. de Lescure, Aragon romancier, P., 1960.

³ Aragon, Une étude par Claude Roy, P., 1945.

⁴ Aragon, Un essai par Claude Roy, P., 1951.

tijos veikėjo Rožė Garodi knygai „Aragono kelias“⁵, kur kritikas nuosekliai tyrinėja Aragono evoliuciją nuo dadaizmo iki „Komunistų“.

Netgi reakcinė, buržuazinė kritika, neslepianti savo antipatijų Aragono politiniams įsitikinimams, negali nutylėti jo, poeto ir romanisto, talento, jo kritinių veikalų reikšmės. Buržuazinis literatūros kritikas Pjeras Buadefras pripažįsta, kad „Matiso Prancūzijoje“ ir „Stendalio šviesos“ autorius išlieka vienu geriausių mūsų kritikų; „Paryžiaus valstiečio“ ir „Didžiosios savaitės“ autorius — vienu mūsų prozos meistrų; „Greveno muziejaus“ autorius — vienu mūsų poezijos meistrų“⁶.

Tarybinėje kritikoje plačiai nagrinėjami pagrindiniai Luji Aragono prozos ir poezijos bruožai, teoriškai įprasminami jo žymiausi kritiniai veikalai. Be monografijų ir kritinių biografinių apybraižų⁷, tarybiniai kritikai savo straipsniuose analizuoja atskirus Aragono veikalus, atskleidžia jo kūrybinio metodo evoliuciją.

Kritikas Pesis straipsnyje „Geros valios žmonių epopėja“⁸ parodo Aragono kaip socialistinio realizmo menininko metodo turtingumą, atskleidžiant teigiamo herojaus vidinį pasaulį, jo pasaulėžiūrą ir asmeninį gyvenimą romane „Komunistai“.

J. Jevninos knygoje „Siulaikinis prancūzų romanas“⁹ nustatoma Aragono, „Komunistų“ ir „Didžiosios savaitės“ autoriaus, vieta prancūzų realistinio romano istorijoje, parodomi ryšiai, siejantieji Aragono prozą su Balzako, Zola, Rolano ir diu Garo kūryba. Tačiau, mano nuomone, Jevnina, apibūdindama Aragono romano epopėjos meninį metodą kaip realistinį, kurio novatoriškumas susijęs su marksistine autoriaus pasaulėžiūra, daro klaidą, suvedama socialistinio realizmo novatoriškumo problemą į rašytojo pasaulėžiūros klausimą.

Iš pastarųjų metų tarybinių kritikų darbų reikia taip pat pažymėti Balašovos straipsnį „Socialistinio realizmo problemos Aragono literatūriuose kritiniuose veikaluose“¹⁰, kur kritikė nuosekliai nagrinėja Aragono estetinių pažiūrų susiformavimą, siedama tą susiformavimą su bendra pažangiosios prancūzų literatūros raida.

Mano straipsnio tikslas yra pasekti socialistinio realizmo metodo brendimą Aragono stambiausiame prozos kūrinyje — romanų cikle „Realusis pasaulis“, nesigilinant į monografinę tų romanų analizę, o iškeliant tuos bruožus, kurie jiems būdingi kaip socialistinio realizmo kūriniams.

* * *

Aragonui, kaip naujo tipo rašytojui, būdingas siekimas teoriškai įprasminti ir pagrįsti revoliucinio, socialistinio meno principus. Todėl šalia pirmųjų kūrinių, atspindinčių liaudies kovą už naują pasaulį, parašytų po 1927 m., kai rašytojas galutinai atsisveikina su savo „formalistine praeitimi“, nutraukia ryšius su dadaistais ir surrealistais, gimsta ir pirmieji teoriniai pasisakymai, straipsniai, kuriuose jis stengiasi apibend-

⁵ R. Garaudy, *L'itinéraire d'Aragon*, Paris, Gallouard, 1961.

⁶ P. Boisdéffre, *Une histoire vivante de la littérature d'aujourd'hui*, P., 1959, p. 139.

⁷ Е. Трущенко, Луи Арагон. Критико-биографический очерк, М., 1958; А. Исбах, Луи Арагон. Жизнь и творчество, М., 1962.

⁸ Б. Песис, Эпопея людей доброй воли. — «О герою прогрессивной литературы Франции», М., 1956.

⁹ Е. Евнина, Современный французский роман, М., 1962.

¹⁰ Т. Балашова, Проблемы социалистического реализма в литературно-критических работах Арагона. — «Социалистический реализм в зарубежных литературах», М., 1960.

rinti socialistinio realizmo literatūros pasiekimus, nubrėžti gaires jos tolimesniam augimui. Rašytojas kovotojas niekuomet neturėjo tikslo sistemai, akademiškai išdėstyti savo estetines pažiūras. Būdinga, kad beveik visi Aragono literatūriniai kritiniai pasisakymai, parašyti aštriame poleminiame įkarštyje, betarpiškai yra susiję su aktualiomis literatūrinėmis ir politinėmis kovos problemomis. Tačiau iš atskirų pasisakymų ir straipsnių (rinkinys „Už socialistinį realizmą“, 1935 m., pastarojo dešimtmečio kritiniai darbai, kaip „Stendalio šviesa“, „Kurbė pavyzdys“, „Hugo — poetas realistas“) išryškėja L. Aragono, kaip naujojo realizmo šalininko, estetinės pažiūros. Stovėdamas realistinio meno pozicijose, pripažindamas realistinių praeities tradicijų reikšmę, Aragonas pareiškia esąs už naująjį, kovingą realizmą: „Aš ginu realizmą, kuris padeda pažinti gyvenimą ir jį pakeisti“¹¹.

Kaip pagrindinį socialistinio realizmo bruožą, skiriantį jį nuo praeities realizmo, Aragonas iškelia „teigimo meną“ (art d'affirmation), kviečia ieškoti estetinio idealo didvyriškoje kovoje su senu pasauliu: „Realizmas prasideda ten, kur prasideda didvyriškumo viešpatija“¹². Aragonas buvo vienas pirmųjų užsienio literatūros kritikų, pripažinusių, kad socialistinis realizmas gali vystytis ir tose šalyse, kur dar nėra įvykusi socialistinė revoliucija. Jau savo pirmuosiuose kritiniuose straipsniuose Aragonas pabrėžė, kad socialistinio realizmo kūriniai gali būti sukurti bei kurioje šalyje, kur vyksta kova prieš senąjį, kapitalistinį pasaulį, kova už socializmą.

Pirmajame visasąjunginiame tarybinių rašytojų suvažiavime Luji Aragonas, atstovavęs Prancūzijos revoliucinių rašytojų ir dailininkų asociacijai, savo kalboje pabrėžė socialistinio realizmo metodo, susiformavusio TSRS tautų literatūrose, tarptautinę reikšmę, nurodė šio metodo iškilimo ir raidos dėsningumą prancūzų nacionalinės kultūros sąlygomis. Socialistinio realizmo literatūra turi naują, visuomeninį pagrindą. Ji atspindi proletarinių revoliucijų epochą, kurioje susiformuoja naujas herojus — kovotojas už socializmą. Pagrindinę realistinio meno problemą — tipiško problemą Aragonas sprendžia kaip socialistinio realizmo šalininkas. Tipiška yra tai, kas sudaro pagrindinę epochos tendenciją. Parodyti šioje dienoje rytdieną, parodyti, kaip reta, ypatinga palaiptui tampa įprasta ir kasdieniška — uždavinis, kuris, Aragono nuomone, patraukia kiekvieną socialistinio realizmo menininką.

Vienas pagrindinių bruožų, skiriančių socialistinio realizmo kūrinį nuo kritinio realizmo kūrinio, yra tikrovės pavaizdavimas revoliuciniame vystymesi, ateities daigų išryškinimas. Tipiškumą Aragonas supranta kaip aktyvų rašytojo poveikį gyvenimui, visuomenei kovai, kruopščiai atrenkant tipiškus epochos bruožus. Jau pirmajame žymiaame kritinių straipsnių ir pasisakymų rinkinyje „Už socialistinį realizmą“ (1935) rašytojas teigia pagrindinę mintį — „pertvarkyti pasaulį, kuris mus anksčiau piktinio, yra ne egzaltacijos sfera, o būtinas rašytojo tikslas“.

* *
*

Socialistinio realizmo programą Aragonas pradėjo įgyvendinti savo žymiausiame prozos veikalė — romanų cikle „Realusis pasaulis“. Pats pavadinimas nuskambėjo kaip estetiškas manifestas rašytojo, savo kritiniuose pasisakymuose kvietusio „grįžti prie realybės“.

¹¹ Aragon, Pour un réalisme socialiste, P., 1935, p. 74.

¹² Aragon, Литература и искусство, М., 1957, стр. 19.

Romanų ciklas „Realusis pasaulis“, kurį užbaigia romanas-epopėja „Komunistai“, atspindi sudėtingą Aragono kūrybinio metodo evoliuciją. Jo kelią į socialistinį realizmą. Pirmuosiuose keturiuose šio ciklo romanuose „Bazelio varpai“ (1934), „Turtingieji kvartalai“ (1936), „Imperialo keleiviai“ (1939) ir „Oreljenas“ (1944) matomos socialistinio realizmo tendencijos, tačiau tai nebuvo subrendę socialistinio realizmo kūriniai. Nauja, socialistinio realizmo idėjinė tematika čia dar neįgavo tinkamos meninės išraiškos, naujo herojaus paveikslas dažnai perteikiamas grynai publicistinėmis priemonėmis arba nužymimas keliais atskirais bruožais, duodamas jo eskizas. Minėtuose romanuose parodomi du pasauliai — liaudies ir parazitiškos, buržuazinės visuomenės. Tokiu būdu Aragonas čia atskleidžia pagrindinį istorinio vystymosi dėsni — kovą tarp sena ir nauja. Tačiau naująjį pradą įkūnijančių moralinių ir visuomeninių-politinių principų pergalė čia dar nėra parodyta, arba tiktai deklaruojama. Autorių daugiausia domina herojai, besiblaškantieji svyravimuose, ieškanantieji išeities iš pūvančios buržuazinio pasaulio atmosferos. Šių herojų paveikslai geriausiai ir pavyksta autoriui. Dviejų pasaulių priešpastatymas labai ryškus jau pirmajame ciklo romane „Bazelio varpai“, kur pavaiduotas pirmasis XX amžiaus dešimtmetis, užsibaigęs Bazelio kongresu 1912 m. Knyga susideda iš trijų dalių: „Diana“, „Katerina“ ir „Viktoras“ ir epilogo „Klara“. Diana — tai degraduojančios buržuazijos pagimdyta „herojė“, kurios paveiksle autorius įkūnija šlykščiausias moralinio išsigimimo puses. Dianos de Netankur, automobilių karaliaus Visnerio meilužės, salionų gražuolės paveikslas artimas Nana paveikslui, tačiau ji, skirtingai nuo Zola herojės, nėra kurtizanė, o visų gerbiama aukštosios visuomenės dama, nors taip pat atvirai prekiauja savo kūnu. Antroje knygos dalyje „Katerina“ centrinė vieta tenka „besiblaškančiai“ inteligentei, gruzinų naitos pramonininko dukteriai Katerinai Simonidzei. Katerina stengiasi nutraukti ryšius su savo aplinka, atrasti kelią į kitą — liaudies pasaulį, tačiau jau truko anarchistinės ir individualistinės nuotaikos. Ji bodisi konkrečia darbininkų kovos programa, ekonominiais reikalavimais, visu tuo, kas nesusiję su langų daužymu ir anarchistiniu maištu. Atsidūrusi Kliuzo miestelyje streiko metu, Katerina stoja darbininkų pusėn, tačiau vėliau ją atstumia skurdus liaudies gyvenimas, ji pasijunta niekad negalėsianti dalintis su darbininkais kasdieniais rūpesčiais. Palikdamas Kateriną neišspręstos vidinės dramos momentu, autorius nuvainikuoja jos anarchizmą ir individualizmą, atskleidžia jos, kaip vienišo buržuazinio inteligento, tragediją. Taip Aragonas polemizavo su savo paties jaunystės įsitikinimais ir tais, kurie dar jų laikėsi.

Trečiojoje knygos dalyje „Viktoras“ parodytas darbo pasaulis, klasė, kuriai priklauso ateitis. Viktoro Degeneno — šoferių streiko vadovo paveikslas, kritiko Isbacho nuomone, yra pirmasis Aragono eskizas, kuriant komunistų portretus. Jis nėra taip giliai psichologiškai pagrįstas, kaip Katerinos. Įdomu pažymėti, kad tie herojai, kurie nepriklauso „ieškančiųjų“ kategorijai, nužymėti tik keliais bruožais. Piešdamas Viktoro paveikslą, Aragonas apsiriboja tik jo, kaip darbininkų klasės atstovo, atskirų bruožų iškėlimu. Šis rašytojo kūrybinio metodo ypatumas dar daugiau išryškėja epiloge, kur atskleidžiamas autoriaus tikrasis estetiškas idealas, įkūnytas Klaros Cetkin — naujos moters paveiksle. Tokiu būdu jau pirmajame „Realaus pasaulio“ romane Aragonas neapsiriboja buržuazinės tikrovės kritika, jis parodo jėgas, kuriančias naują pasaulį (darbininkų masinė kova, Viktoras, Klara). Iš esmės pagrindinė romano problema — kaip surasti išeitį iš moralinės degradacijos, viešpataujančios Dianos pasaulyje, kaip nugalėti tragiškus Katerinos prieštaravimus — yra išspręsta. Autorius parodo, jog tikroji žmogaus laimė glūdi kovoje už

visuomenės ateitį, jog tikrasis grožis, vidinė harmonija gali būti pasiekti, pasirinkus Klaros — kovotojos už socializmą — kelią. Klara tai paveikslas, kuriuo autorius išsprendė moters socialinę problemą. Jos paveiksle autorius iškelia herojinę romantiką, susijusią su kova už socializmą. Tai bruožas, būdingas socialistinio realizmo menui. Tačiau Aragonui „Bazelio varpuose“ dar nepavyko sukurti meniškai pilnaverčio kovotojo paveikslą. Piešdamas Klaros paveikslą, autorius panaudoja publicistines priemones, simboliškai užakcentuodamas naujos moters — kovotojos už socializmą bruožus. Apskritai, visas „Bazelio varpų“ epilogas parašytas publicistiškai, meniškai neapibendrinant konkrečių istorinių faktų. Romane rašytojas turėjo pagrindinį tikslą parodyti skirtingus herojų pasaulius. Tačiau įeigu apie Dianą ir Kateriną galima kalbėti kaip apie užbaigtus meninius charakterius, tai Viktoras ir Klara yra tik pirmieji Aragono žingsniai, kuriant teigiamo herojaus-kovotojo paveikslą. Žinoma, šie bandymai buvo reikšmingi rašytojo kūrybiniame kelyje, įsivainant socialistinio realizmo metodą. Romanas „Bazelio varpai“ buvo aukštai įvertintas pažangios kritikos. Anri Barbiusas įžvelgė jame menininko „artėjimą į pilnakraujį realizmą“, o Žoržas Sadulis tiesiog apibūdino „Bazelio varpus“ kaip vieną pirmųjų socialistinio realizmo veikalų prancūzų literatūroje.

Sekančiame ciklo romane „Turtingieji kvartalai“ sutinkame tokį pat „ieškantį“ herojų, kaip ir Katerina, — provincijos gydytojo sūnų Armaną Barbentaną, kuris eina toliau, negu Katerina, sugeba galutinai nutraukti ryšius su savo šeimos miesčioniška, buržuazine aplinka, nugalė savo individualizmą. Armano Barbentano paveikslas yra žymus Aragono kūrybinis pasiekimas, praturtinęs prancūzų romaną nauju inteligento tipu. Armaną galima priskirti prie XX a. įžymiųjų prancūzų rašytojų sukurtos jaunuolių paveikslų galerijos, kuriai priklauso Markas Rivjeras ir Žakas Tibo.

Tačiau Rolano Markas, tapęs kovotoju antifašistu, didele dalimi lieka vienišas, Žako paveiksle Rožė Martenas diu Garas įkūnija individualistinį maištą prieš imperializmą ir militarizmą. Aragonas parodo savo herojaus revoliucinį sąmonėjimą. Armanas knygos pabaigoje nugali būdingas buržuaziniam inteligentui individualistines, vienišumo nuotaikas ir atranda vietą liaudies kovotojų eilėse. Herojaus evoliucija parodoma glaudžiam ryšyje su liaudies masių kova. Jau gimtajame miestelyje Seriane paauglys Armanas tampa šokolado fabriko darbininkų kovos liudininku. Vėliau Paryžiuje jis mato masines antikarines darbininkų demonstracijas, streiką Visnerio automobilių gamykloje. Augantis liaudies judėjimas nurodo gaires tolimesniam Armano gyvenimui. Aktyvi darbininkų kova padeda Armanui perauklėti savo charakterį, atsikratyti pasyvumo ir neryžtingumo. Mes matome, jog auganti herojaus neapykanta buržuazijai, „turtingųjų kvartalų“ parazitams, veda prie minties apie tai, jog tikrasis sąžiningo inteligento kelias yra su liaudimi. Romane „Turtingieji kvartalai“ parodytas inteligento-kovotojo brendimas. Čia mes matome kontūrus tų Armano Barbentano bruožų, kurie išryškės „Komunistuose“.

Labai reikšmingas romane yra liaudies kovos pavaizdavimas. Liaudis čia jau ne stichiška beveidė masė, kurią Aragonas parodė laikrodžių fabriko darbininkų streiko metu „Bazelio varpuose“. Masinės darbininkų judėjimo scenos nėra vien tik fonas, kuriame vystoma pagrindinio herojaus gyvenimo linija. Liaudis yra vienas pagrindinių romano herojų, subrendusi, sugebanti pertvarkyti pasaulį. Toks autoriaus požiūris į liaudį ir jos kovą jau būdingas socialistinio realizmo literatūrai. Meniškai stiprios ir įtikinamos Paryžiaus proletariato kovų scenos teisingai perteikia įtemptus klasinius prieštaravimus tarp turtingųjų kvartalų ir darbininkų

priemiesčių pirmojo imperialistinio karo išvakarėse. Čia mes matome tėvus būsimųjų Aragono herojų, kurie, stoję į Komunistų partijos eiles, taps ryžtingais kovotojais prieš fašizmą antrojo pasaulinio karo metu.

Vaizduodamas praeitį, rašytojas iškelia aktualius savo meto tikrovės momentus. Tai jaučiama ne tik ryškiuose liaudies kovų vaizduose, bet ir pagrindinių herojų likimo sprendime. Nežiūrint Armano ir Katerinos kelių skirtingumo, jie abu pasmerkia „turtingųjų kvartalų“ Prancūziją, bendrauja su liaudimi. Tai buvo ketvirtojo dešimtmečio prancūzų inteligentijai būdingo revoliucinio sąmonėjimo atspindys.

Romanuose „Imperialo keleiviai“ ir „Oreljenas“ rašytojas nuvainikuoja individualizmą tų, kurie savo pasyvumu prisidėjo prie pirmojo ir antrojo pasaulinių karų katastrofos. Pirmojo romano herojus — istorijos mokytojas Pjeras Merkadjė gyvena įtemptoje politinės reakcijos, militaristinės propagandos aplinkoje. Tačiau jis vadina save „imperialo¹³ keleiviu“, kuris važiuoja, nieko nežinodamas apie mašiną, kuri jį veža, žiūri į pasaulį iš viršaus, matydamas „tik kavines, žibintus ir žvaigždes“. Jis bėga nuo visų problemų, kankinusių Kateriną ir Armaną. Šiame romane nėra nei kontrastingo įvairių socialinių grupių priešpastatymo, kaip „Bazelio varpuose“, nei ryškių liaudies kovos scenų. Autorius čia gilinasi į atskiro individo psichologiją, parodo, kaip individualizmas atveda žmogų prie moralinės degradacijos. Matydamas jį supančio pasaulio blogybes, Pjeras užsidaro individualizmo kiaute, nekovoja už gražesnę gyvenimą. Pagrindinė romano problema siejama su žmogaus atsakomybe už visuomeninio gyvenimo įvykius. Pjero sūnus Paskalis, tapęs pirmojo pasaulinio karo kareiviu, meta kaltinimą tėvams, kurie savo nesikišimu į politiką privertė jaunąją kartą aukoti gyvybę beprasmiškose skerdynėse. Pjero Merkadjė nusikaltimo problema „Komunistuose“ išaugs į „Miuncheno išdavystės“ temą. Ji yra organiška „Realiojo pasaulio“ ciklui.

Romane „Oreljenas“ autorius parodo „žuvusios kartos“ atstovą Oreljeną Lertiluą, pergyvenusį pirmojo pasaulinio karo katastrofą. Suprasdamas karo žalą žmogaus dvasiniam gyvenimui, Oreljenas, panašiai kaip Merkadjė, nieko nedaro, kad išgelbėtų pasaulį nuo naujos nelaimės. Būdamas pats sąžiningas, Oreljenas vis dėlto neatsisako parazitiško gyvenimo būdo. Pagrindinė romano siužetinė linija susijusi su Oreljeno poetiška meile Berenikai Morel. Tačiau ir jausmuose Oreljenas parodo savo menkadvasiškumą, nesugeba pakilti virš buržuazinio pasaulio prietarų. Romano epilogas betarpiškai atveda skaitytoją prie tų tragiškų istorinių įvykių, kurie bus parodyti „Komunistuose“. Čia autorius galutinai nuvainikuoja Oreljeno pasaulį, parodydamas jo interesų ir jausmų siaurumą. Sutikęs Bereniką po daugelio metų, jis mato, jog jie gyvena skirtinguose pasauliuose. Berenika padeda ispanų antifašistams, gyvena savo epochos įvykiais ir jaučiasi atsakinga už tai, kad Prancūzija pergyvena katastrofą. Tuo tarpu Oreljenas suinteresuotas tik savo asmeniniu gyvenimu. Epilogė parodomos priežastys, kurios trukdė Berenikos ir Oreljeno meilei. Parodydamas tragišką Berenikos mirtį (ji žūva nuo vokiečių kulkos Prancūzijos užgrobito metu), autorius kaltina Oreljeną, kuris nebuvo vertas kilnios meilės ir savo abejingumu visuomeniniam gyvenimui prisidėjo prie Berenikos mirties. Berenikos paveiksle pasireiškia būsimos Pasipriešinimo kovotojos bruožai. Nors šie bruožai čia tikrai nužymėti, jos pasaulėžiūra priešpastatoma Oreljeno egoistiniam pasyvumui.

Mes matome, kad Aragonas, demaskuodamas buržuazinį individualizmą, galutinai nuplėšia romantizmo skraistę nuo vienišo inteligento veido. Rolanas ir diu Garas iškėlė savo herojus inteligentus virš „pilkos“

¹³ Viršutinė omnibuso aikštelė.

tikrovės ir masės, žavėjosi jų asmeninio charakterio savybėmis, kurios išskyrė juos iš aplinkos. Aragonas parodo, kad asmeninis sąžiningumas, kilnumas nieko nereiškia, jeigu žmogus išlieka egoistas — stebėtojas.

Pirmieji keturi ciklo „Realusis pasaulis“ romanai parodo socialistinio realizmo bruožų brendimą Aragono kūrybiniame metode. Kita būdinga šių romanų ypatybė yra jų ryšys su prancūzų klasikinio realistinio romano tradicija. Kurdamas „Turtlinguosius kvartalus“ ir „Imperialo keleivius“, Aragonas rašo teorinius straipsnius apie prancūzų romaną („Epopėja, idilija ir istorija“, 1936, „Prancūzų romanui apginti“, 1936), kuriuose paliečia realistinio romano tradicijų reikšmę naujosios literatūros raidai. Pagrindinė prancūzų romano ypatybė, siejanti praeitį su dabartimi, Aragonas laiko realizmą. Jis kalba apie būtinumą sukurti romaną liaudžiai, romaną, vaizduojantį įtemptą klasių kovą, kovą tarp materializmo ir idealizmo. Be abejo, šie teoriniai rašytojo teiginiai negalėjo neatspindėti jo kūrybinėje praktikoje. Būdamas socialistinės ideologijos pozicijose, Aragonas jau pirmuosiuose ciklo „Realusis pasaulis“ romanuose daugeliu atvejų (idėjinio požiūriu) pralenkė savo meto kritinio realizmo atstovus (Rolaną, diu Garą). Socialistinio realizmo bruožų gilėjimo procesas Aragono kūryboje yra betarpiškai susijęs su apskritai realistinių tendencijų augimu. Todėl nenorėčiau sutikti su tarybinio kritiku A. Isbachu, kurio straipsniuose¹⁴ kai kada matomas siekimas parodyti Aragono evoliuciją nuo kritinio realizmo į socialistinį realizmą. Mano nuomone, teisi yra kritikė Balašova, kuri savo straipsnyje „Realaus pasaulio herojai“¹⁵ tvirtina, kad šio ciklo romanų sukūrimo istorija atspindi apskritai Aragono realistinio meistriškumo augimą. Praeities realistinio romano tradicijos organiškai jauja į Aragono kūrybą. Jos autoriaus naujai įprasminamos, praturtinamos, priklausomai nuo naujos temos ir laiko reikalavimų. Tačiau, nagrinėjant pirmuosius keturis ciklo romanus, galima kalbėti tik apie atskirus socialistinio realizmo bruožus. Čia dar kai kur jaučiama įtaka natūralizmo, kuris ketvirtojo dešimtmečio prancūzų literatūroje buvo labai gajus proletarinių rašytojų ir „popiulistų“ kūryboje. Popiulistų vadas Leonas Lemonjė tvirtino, kad „romane reikia tiksliai atspindėti gyvenimo vaizdą, nesprendžiant problemų, kurias gyvenimas iškelia“¹⁶. Aragonas, tuo metu stovėdamas tikrai liaudiško meno pozicijose, savo teoriniuose straipsniuose kovojo už pilnakraujį realizmą, atspindintį tikrovės dialektiką tipiškais paveikslais. Tačiau pirmieji „Realaus pasaulio“ romanai rodo, kad savo kūrybinėje praktikoje rašytojas nesugebėjo išvengti natūralizmo įtakos, ypač tais atvejais, kada naujas idėjinis turinys reikalavo itin kruopščios meninių priemonių atrankos (kuriant naujo herojaus-kovotojo paveikslus, kaip Viktoras, Klara). Tą patį reikia pažymėti ir kalbant apie pirmuosius Aragono poetinius kūrinius, skirtus naujo, socializmą statančio žmogaus pavaizdavimui („Raudonasis frontas“, „Valio, Urale!“, kur herojaus paveikslą užgožia aplinka, apstu deklaracijų).

Didvyriška prancūzų liaudies Pasipriešinimo kova, aktyvus dalyvavimas joje davė rašytojui konkretų gyvenimišką naujo herojaus-kovotojo prototipą. Būtent, Pasipriešinimo kovos metais Aragonas galutinai susiformavo kaip „tėvynės poetas“, sukurdamas meniškai įtikinamą kovotojo patrioto paveikslą (eilėraščių rinkinys „Prancūzų aušra“). Antifašistinė prancūzų liaudies kova pagimdė ne tik plačią antifašistinę

¹⁴ А. И с б а х, Луи Арагон, М., 1957; А. И с б а х, На линии огня. — «Новый мир», 1957, № 9, стр. 249—254.

¹⁵ Зг. Б а л а ш о в а, Герои реального мира. — «Иностранная литература», 1957, № 10, стр. 207—215.

¹⁶ Leon Lemonier, Le Populisme, P., 1930, p. 28.

literatūrą, bet, apskritai, stimuliuojo prancūzų pažangiosios, realistinės literatūros pakilimą (Vajano, Verkovo, Gaskaro, Dekso, Stilio kūriniai). Tiksliai ryšium su šiuo bendru istoriniu ir literatūriniu procesu galima nagrinėti tolimesnį Aragono prozininko kūrybinį kelią, jo žymiausią pokario kūrinį — romaną „Komunistai“ (1949—1951).

Kalbėdamas apie Aragono „Komunistus“, Andrė Stilis pažymėjo, kad pagrindinė šio romano-epopėjos, kaip socialistinio realizmo kūrinio, ypatybė yra ta, jog čia su vienoda jėga yra pavaizduoti „Žmogus ir Istorija“. Jau pats romano-epopėjos žanras yra būdingas socialistinio realizmo prozai. Pavaizduoti žmogų, veikiantį ir kovojantį didingų istorinių įvykių momentu, siekiantį paveikti istorijos eigą, pakreipti ją pažangos linkme — vienas pagrindinių socialistinio realizmo literatūros uždavinių. Mes visiškai sutinkame su Andrė Stiliu, kuris įsitikinęs, kad „Komunistuose“ žmogus ir reikšminga istorinė tikrovė pavaizduoti glaudžioje sąveikoje, nes kiekvienas romano herojus, aktyviai reaguodamas į istorinius įvykius, tuo pačiu tampa ir istorijos kūrėju. Gili istorinių įvykių analizė, istorijos iškėlimas į centrinę vietą skiria šį paskutinįjį „Realiojo pasaulio“ romaną nuo ankstyvesniųjų. Romano-epopėjos žanras liudija apie menininko siekimą aprėpti visumą, duoti platų ištisos epochos vaizdą. Žanras apsprendė daugelį romano meninės formos ypatybių: veikiančiųjų asmenų gausumą, kompoziciją, lyrinio ir epinio elementų jungimą, herojaus specifiką.

Kalbėdami apie pirmuosius „Realiojo pasaulio“ romanus, pažymėjome, jog ten autorius pagrindinį dėmesį skyrė ieškantiems, besiblaškantiems herojams. „Komunistuose“ į pirmąjį planą išvedami herojai, įkūninantieji rašytojo estetinį idealą. Centrinis romano herojus yra kovotojas prieš reakciją. Čia teigiama herojaus problema, mūsų nuomone, yra iki galo išspręsta tiek idėjiniu, tiek meniniu požiūriu.

Herojaus ir istorinių įvykių glaudaus ryšio atskleidimas įgalino rašytoją sukurti epinio herojaus paveikslą. Atskiras individas romane parodytas kaip istorinės visumos dalis, kaip bendro judėjimo į priekį vykdytojas. Raulio Blanšaro, mokytojo Ustriko, banko tarnautojo Fransua Lebeke, Zano Monsė ir Sesilės Visner gyvenimo istorija, jų likimas betarpiškai susiję su prancūzų liaudies drama.

Požiūris į žmogų kaip į aktyvų istorijos veikėją padėjo Aragonui iškelti naujus herojaus bruožus. Vienas tokių bruožų, liudijančių apie tolimesnį rašytojo realizmo brendimą, yra herojaus pavaizdavimas aktyvioje, dinamiškoje veikloje, jo betarpiškame susidūrime su priešu. Prieš skaitytojo akis daugelyje romano scenų atskleidžiama priešiškų ideologijų kova, kuri nulemia tam tikrą bendros kovos tarp sena ir nauja etapą (Etjeno Fažono kalba parlamente, Robero Gajaro tardymo scena ir kt.). Veiksmas yra pagrindinis naujojo mūsų laikų herojaus bruožas, ir jį į pirmą vietą iškelia „Komunistų“ autorius, vaizduodamas priešakinius Prancūzijos žmones.

Būdinga Aragono kūrybinio metodo ypatybė yra epinio ir lyrinio elementų harmonija. Vaizduodamas prancūzų liaudies tragediją 1939—1940 metų laikotarpiu, atskleisdamas šios tragedijos pasekmes atskiram individui, autorius tuo pačiu parodo ir asmenines nesėkmes, išsiskyrimo liūdesį, vyro ir moters ištikimybę sunkiomis išbandymų valandomis, t. y. atveria turtingą herojų intymaus gyvenimo pasaulį (Raulio Blanšaro ir Poletos, Giljomo Valjė ir Mišlinos, Zano ir Sesilės santykiai). Herojaus intymių jausmų, širdies pasaulis perteikiamas subtilia lyrine intonacija, daugiausia per vidinį monologą. Pavyzdžiui, pasitraukimo ties Diunkerku metu Raulis galvoja ne tik apie gėdingą prancūzų kapituliaciją ir pasipriešinimą naujomis sąlygomis, jis svajoja ir apie

Poletą, kuri įsitraukė į pagrindžio kovą. Poletos paveikslas jo svajonėse įkūnija ne tik draugus, „šeimą“ (taip vadino Pasipriešinimo dalyviai partiją), bet ir mylimos moters, ištikimo draugo idealą. Raulis tiki Poletos tvirtumu. Savo ištikimybę vienas kitam Raulis ir Poleta patikrina atsidavimu bendram kovos reikalui. Asmeninės laimės ir pilietinės-patriotinės pareigos konfliktas Aragono yra išsprendžiamas ne tragiškai, o optimistiškai. Tai irgi yra socialistinio realizmo literatūros bruožas. Jeigu Kornelis, Rasinas, o taip pat ir Stendalis („Vanina Vanini“) aukščiausią didvyriškumo laipsnį matė herojaus atsisakyme nuo mylimosios, įkūnijančios asmeninės laimės idealą, tėvynės vardan, tai Aragonas parodo, kad bendras dalyvavimas patriotinėje kovoje, tarnavimas progresui padeda žmonėms išsilaisvinti nuo anksčiau neišsprendžiamo konflikto tarp individo ir visuomenės interesų. Žinoma, taip išspręsti šį konfliktą buvo galima tik naujomis istorinėmis sąlygomis. Tikėjimas savo reikalo teisumu, aktyvi visuomeninė veikla padeda „Komunistų“ veikėjams nugalėti būdingą dekadentinio herojaus nusivylimą, jo polinkį perdėti nežymių dvasinių pergyvenimų analizei, egocentriškumui. „Komunistų“ teigiamas herojus vaizduojamas kaip harmoninga asmenybė, jo vidiniai konfliktai iškyla, siekiant nugalėti savyje visa tai, kas trukdo kovai, kas jame yra seno, išlikę iš buržuazinio miesčioniško pasaulio. Ne veltui jaunas skulptorius Zanas Blezas (romane parodyti tik pirmieji jo žingsniai kelyje į „realųjį pasaulį“) savo mokyklos draugą komunistą Lebeką priešpastato buržuaziniam generolui, kuris nusižudė, sužinojęs apie savo divizijos sutriuškinimą. Zanas Blezas įsitikinęs, kad Lebeko tikėjimas Komunistų partijos reikalu pastarajam niekuomet neleistų pulti į neviltį, nes „jo (Lebeko) garbės reikalas — niekuomet, bet kuriomis sąlygomis nenusivilti“¹⁷. Aragonas, tokiu būdu, neapsiriboja, parodydamas savo herojų politinį brendimą, jis pavaizduoja naujų charakterio bruožų susiformavimo procesą herojaus politinio sąmonėjimo, jo dalyvavimo kovoje metu.

Romane naujai, palyginus su XX a. kritinio realizmo literatūra, yra sprendžiama inteligentijos perėjimo į liaudies ir progreso stovyklą tema. Nepaisant to, kad centrinis „Komunistų“ herojus yra kovotojas, įkūnijąs autoriaus estetinį ir politinį idealą, pagrindinė romano siužetinė linija susijusi su dviejų „ieškančių“ žmonių — Sesilės Visner ir Zano Monsė — meilės tema. Sprendžiant šią temą, irgi pasireiškia Aragono, kaip socialistinio realizmo atstovo, kūrybinio metodo ypatybės. Vaizduodamas šių herojų praregėjimą, jų pasaulėžiūros pasikeitimą, autorius labai meistriškai jungia epinį pasakojimą ir lyrinę intonaciją. Zano ir Sesilės meilės brendimas neatsiejamas nuo jų pasaulėžiūros brendimo tragiškų istorinių įvykių metu. Sesilė, automobilių karaliaus Fredo Visnerio žmona, jau prieš karą pajuto pasišlykštėjimą pūvančiai „aukštajai“ visuomenei, tiems žmonėms, kurie, kaip deputatas Romanas Viskonti, Dominikas Malo, daro politiką. „Sesilė negalėjo prisiminti, kada ir kaip priėjo išvadą: ir Fredas, ir tėvas ir beveik visi jos pažįstami — biau rūš, nežmoniški. Juose nėra nė lašelio gėrio. Viskas tik paviršiuje, netikra. Pasižiūrėti gražūs, gerai apsirengę, tvarkingi. O sielos yra purvinos“¹⁸. Tačiau anksčiau ji nematė ryšio tarp šių žmonių veiklos ir Prancūzijos nacionalinės nelaimės. Neapykanta supančiai aplinkai, nesėkmės šeimoms gyvenime (kūdikio netekimas, nusivylimas vyru) galėjo atvesti Sesilę prie visiškos katastrofos. Ją išgelbsti suartėjimas su Prancūzijos patriotais — Ivona Gajar, Zozefu Žigua. Didvyriška Ivonos laikysena arešto

¹⁷ Aragon, Les Communistes, v. 2, p. 273.

¹⁸ Ten pat, p. 14.

metu paskatina Sesilę paimti globon jos vaikus. Pradžioje atrodo, kad Sesilės poelgis padiktuotas gryo žmoniškumo, simpatijos Ivonai, kaip mylimo žmogaus seseriai. Vėliau Sesilė supranta, kad ji tai padarė ne dėl Zano, o todėl, kad Ivona kovoja už Prancūziją. Kalbėdama su apakusiu, netekusiu rankų kareiviu Žozefu Žigua, kuris semiasi ištvermės iš Ostrovskio Pavelo Korčiagino, Sesilė pamato naują pasaulį, kuris anksčiau jai buvo nepažįstamas. „...kas madam Sesilei papasakojo apie komunistus, apie partiją? Jis, Žozefas Žigua. Jis, sužalotas žmogus. Reiškia, ji klausėsi, ką jis kalba, tikėjo juo, suprato. Jo žodžiai nutiesė slaptą ir ilgą kelią į jos širdį. Jis, Žozefas Žigua, ją vedė šiuo keliu“¹⁹. Sesilė atsisako bėgti iš Paryžiaus su savo tėvais ne vien dėl to, kad laukia Zano laišku ir turi globoti Ivonos vaikus, bet ir todėl, kad, jos nuomone, atiduoti Paryžių be kovos būtų didžiausias nusižengimas. Sesilės paveikslė, jos poelgiuose Aragonas pabrėžia aktyvų žmoniškumą, kuris reikalauja didelio pasiryžimo, aukojant ramybę, kovojant už viską, kas brangu širdžiai. Kovodama dėl Zano meilės, atmesdama vyro Fredo Visnerio pasaulį, Sesilė tuo pačiu kovoja už Prancūziją, priartėja prie jos patriotų pasaulio. Zano meilė taip pat subręsta reikšmingų istorinių įvykių eigoje. Dalyvavimas bendroje nacionalinėje katastrofoje suartina jį su Sesile. Dabar Sesilės paveikslas jo akyse įkūnija ne tik grožio, bet ir gėrio idealą. Zano ir Sesilės susitikimas — tai ne paprastas „laimingas finalas“. Tai susitikimas dviejų subrendusių, užgrūdintų žmonių, mokančių branginti savo laimę. Lyrinės meilės temos ryšys su nacionalinės prancūzų liaudies dramos tema, jos ryšys su epopėjoje pavaizduotais istoriniais įvykiais itin išryškėja romano pabaigoje. „Nežiūrint, koks bebūtų rytojus (...) jų likimas, Zano ir Sesilės asmeninis likimas, gyvenimas, triumfuojantis juose, gyvenimas, nukreiptas į ateitį, neatsiejamai surištas su kitų žmonių liūdesiu ir laime, su tėvynės likimu (...) Kokia beprasmiška būtų ateitis, už kurią kovojama ir mirštama, jei tai nebūtų ateitis, kurioje vėl susijungs visi Žanai ir visos Sesilės“²⁰. Zano ir Sesilės asmeninio likimo ryšį su istorija Aragonas pabrėžia ir kompozicinėmis priemonėmis. Jūdvių meilės idiliją autorius nuolat pertraukia trumpa kronika politinių įvykių, kurie, intensyviai vystydami, nulemia Zano ir Sesilės gyvenimą, priartina jų išsiskyrimą. Nė viename iš ankstesniųjų romanų herojaus praregėjimas, jo likimas nebuvo perteikti tokia glaudžiai su visos liaudies, tėvynės likimu.

Zanas ir Sesilė tai ne vieninteliai herojai, įkūnijantieji prancūzų inteligentų ieškojimus, jų artėjimą prie tiesos. Šalia jų matome advokatą Vatrėną, kuris ryžtasi ginti Ivoną Gajar teisme, tokiu būdu atlikdamas patriotinę pareigą, pulkininką Avuaną, jauną skulptorių Žaną Bležą, juvelyrą Roberą Gajarą. Ypač ryškiai politinio brendimo įtaka herojaus charakterio susiformavimui yra atskleista Robero Gajaro paveikslė. Iš pradžių paveiktas reakcinės propagandos, Gajaras visko bijo, stengiasi pabrėžti savo skirtingas, negu komunistų, pozicijas. Vėliau jis supranta, kad buvo apgautas. Tardymo metu jis galutinai nugali save, meta kaltinimą tiems, kurie kovoja ne prieš Hitlerį, o prieš tikruosius Prancūzijos patriotus.

Skirtingi „Komunistų“ herojų keliai į tiesą ne tik tų, kurie praregi romano eigoje, bet ir tų, kuriuos matome jau susiformavusiais kovotojais, kaip darbininkas Raulis Blanšaras arba „Humanité“ korespondentas Armanas Barbentanas. Tačiau visi teigiami romano herojai įkūnija pagrįstą

¹⁹ Les Communistes, v. 3, p. 114.

²⁰ Les Communistes, v. 4, p. 215.

dinę istorijos tendenciją — judėjimą į priekį, progresą. Aiški visuomeninio vystymosi perspektyva, būtina kiekvienam socialistinio realizmo atstovui, padėjo Aragonui įžvelgti vedamąją istorijos tendenciją ir ją įkūnijančius žmones, įgalino jį parodyti visuomenę revoliuciniame vystymesi. Marselis Kašenas savo straipsnyje apie „Komunistus“ rašė: „Mūsų draugas Aragonas įnešė naują reikšmingą indėlį į prancūzų liaudies kovos ir kovos už istorinę tiesą reikalą“²¹. Autorius neapsiriboja vien paprastu faktų konstatavimu. „Komunistų“ paveikslai daro gilų poveikį skaitytojui, skatina jį kovoti už pažangą. Apibūdindamas savo romaną, Aragonas sakė: „Kai aš vadinu „Komunistus“ XX amžiaus romanu, tai reiškia, kad jame panaudotas darbo metodas, stilius yra tas, kurį aš ginu jau dvidešimt metų: socialistinis realizmas. Romanas turi tapti vaizduojamojo pasaulio pertvarkymo priemone, o nieko negalima pertvarkyti be entuziazmo. Paprasto konstatavimo, nors ir labai tikslus jis būtų, nepakanka kūrybai. Tam reikalinga susieti didingas idėjas su širdies jausmais“. Savo romanu autorius įtikinamai patvirtina menininko aktyvų dalyvavimą gyvenime. Šis siekimas atsispindi ir autoriniuose lyrinuose nukrypimuose, kur menininkas tiesiog įsikiša į epinį pasakojimą, kaltina fašistinius nusikaltėlius (vaizduodamas Lilio užgrobimą), žaviisi komunistų patriotų didvyriškumu, kalba apie meilės pergalingą jėgą. „Komunistuose“ rašytojas įkūnija tą pagrindinį romano dėsni, kurį jis iškėlė savo kritiniame straipsnyje „Romenas Rolanas ir mūsų laikų tikrovė“ (1952). Vieną šio straipsnio skyrių Aragonas pavadino „Gėris — romano dėsnis“. Rolanas, Aragono nuomone, savo herojų paveiksluose įkūnijo bruožus, atitinkančius liaudies moralinius ir estetinius reikalavimus, liaudies, kuri mene ieško savo įsitikinimo apie galutinę gėrio pergalę, patvirtinimo. Tačiau Rolano veikaluose gėris dažniausiai būdavo suprantamas kaip moralinis, dvasinis gėris, tuo tarpu Aragono romane herojai kovoja už konkretų, socialinį gėrį. „Komunistų“ herojus yra būdingas socialistinio realizmo literatūros herojus, nes jo interesai, pažiūros sutampa su liaudies interesais. Tuo jis iš pagrindų skiriasi nuo kritinio realizmo herojaus. Kova už liaudies gyvenimo gėrį, siekimas suprasti liaudies poziciją, jos pažiūrą į įvykius suartina visus „Komunistų“ herojus — tuos, kurie jau atrado tikrą kovos kelią ir tuos, kurie jo ieško. Būtent, šį Aragono romano bruožą norėjo iškelti ir tarybinis kritikas Borisas Pesis, pavadindamas jį „Geros valios žmonių epopėja“²².

Dar viena būdinga „Komunistų“, kaip socialistinio realizmo veikalo, ypatybė yra bendra optimistinė romano perspektyva, įkūnyta ne tik atskiruose herojų paveiksluose, bet ir bendroje veikalo idėjoje. Piešdamas vieną tragiškiausių Prancūzijos istorijos laikotarpių, Aragonas parodo išeitį, parodo, kaip gimsta nauja mintis, jausmas ir veiksmas, kurie turi užkirsti kelią blogiui. Gėdingos kapituliacijos, chaotiško prancūzų kariuomenės traukimosi iš Belgijos dienomis, kurių aprašymu baigiasi epopėja, gimsta pirmosios pagrindinės antifašistinės organizacijos, pasirodo pirmieji pagrindinio „Humanité“ numeriai, triumfuoja Zano ir Sesilės meilė.

* * *

Pasirodžius Aragono istoriniam romanui „Didžioji savaitė“ (1958), kuriame pavaizduotas gėdingas Burbonų pasitraukimas iš Prancūzijos 1815 m. kovo mėnesį, kai Napoleonas pabėgo iš Elbos salos, reakcinė

²¹ M. Cachin, Un livre capital, Humanité, 21.III.1950.

²² Зр. Б. Песис, О герое прогрессивной литературы Франции, М., 1956.

kritika paskelbė rašytoją atsisakius „partinės propagandos“, grįžus prie „grynosios literatūros“. Daugelis ankstyvesnių Aragono priešininkų dabar sveikino jį, gyrė už objektyvumą, vaizduojant karališkosios gvardijos karininkus — monarchistus. Polemizuodamas su šios krypties kritikais, Aragonas pabrėžė savo paskutiniojo romano artimumą „Komunistams“. Jis sakė, kad tie kritikai kažkodėl mato jo objektyvumą tik tada, kai jis patraukliai vaizduoja Liudviko XVIII laikų monarchistus, o kai patrauklūs, simpatiški parodomi jo herojai komunistai, kurie netelpa į įprastines antikomunistines schemas, kritikai paskelbia jį esant neobjektyvų. Tarp „Didžiosios savaitės“ ir „Komunistų“ glūdi gilus panašumas, kurį aš nuolat pabrėžiu, ir kurio negali matyti tik tie kritikai, kurie neskaitė „Komunistų“²³.

Šis istorinis romanas nereiškia autoriaus siekimo pasitraukti nuo šių laikų tikrovės, ieškoti prieglobsčio praeityje. Romanas įtikina mus, jog ir čia Aragonas anaipol neatsisako socialistinio realizmo metodo, bet dar daugiau pagilina jį, parodo šio metodo naujas galimybes. Reikia sutikti su pažangiu prancūzų kritiku Pjeru de Leskiuru, kuris tvirtina, jog ši Aragono knyga „priverčia kiekvieną pažvelgti į save, naujai suprasti pasaulį“²⁴.

„Komunistus“ ir „Didžiąją savaitę“ jungia ne tik meninės formos, kompozicijos ir siužeto panašumai (didelis veikėjų skaičius, kurių asmeninis likimas persipina su istorija, epinio ir lyrinio elemento jungimas, aktyvus paties autoriaus dalyvavimas epiniame pasakojime ir t. t.), bet ir idėjinis ryšys. Ir viename ir kitame romane yra pavaizduota nacionalinė katastrofa, valdančiųjų klasių išdavystė. Autorius, kaip ir „Komunistuose“, pabrėžia, jog svarbių istorinių įvykių metu kiekvienas sąžiningas prancūzas turi pasirinkti teisingą kelią. Mes matome, jog ir čia Aragonas toliau tęsia romano-epopėjos žanrą, atskleisdamas visos nacijos istoriją, pavaizduodamas liaudį kaip svarbiausią, aktyvų istorijos veikėją. Socialistinio realizmo metodas ryškiai atsispindi autoriaus siekime parodyti liaudies nuotaikas, jos požiūrį į Burbonus ir Napoleoną. Sugebėjimas pažvelgti į įvykius liaudies akimis įgalino „Didžiosios savaitės“ autorių sukurti satyriškus, tiesiog bufonadiškus karaliaus Liudviko XVIII ir jo artimųjų paveikslus. Būtent, liaudies nuotikos priverčia karaliaus dvarą panikoje blaškytis Prancūzijos keliais, karštingai keisti maršrutą. „Didžiojoje savaitėje“ atsiskleidžia nauja Aragono romanisto satyriko talento pusė.

Liaudis, jos interesai nulemia ir romano pagrindinio herojaus Teodoro Žeriko likimą, jo, kaip menininko, kelią. Pradžioje mes matome jį karaliaus muškietininkų eilėse. Žeriko galvoja, kad, būtent, Burbonai gina Prancūzijos nacionalinę garbę. Romano eigoje Aragonas parodo savo herojaus kelią į liaudį, jo ryšių nutraukimą su Burbonais. Keliaudamas Prancūzijos keliais, Žeriko turi progos geriau pažinti liaudies gyvenimą, įsitikinti, kad ji vienodai vargsta ir badauja tiek imperijos, tiek monarchijos laikais. Žeriko supranta, kad kova tarp Napoleono ir Liudviko XVIII yra įprastinė kova dėl sosto, kuri atneša liaudžiai tiktai kančias. Lemiamu momentu Teodoro Žeriko pasaulėžiūros evoliucijoje reikia laikyti jo atsitiktinį stebėjimą respublikonų-sąmokslininkų naktinio susirinkimo Pua vietovėje. Darbininko dažytojo, akmenkalddžio ir samdinio berno pastabose apie Napoleoną, Burbonus pabrėžiama mintis, kad liaudis gali ir turi pasitikėti vien tik savo jėgomis. Būtent, dabar Žeriko užmiršta esąs karaliaus muškietininkas, pasijunta esąs pirmučiausia

²³ Aragon, J'abats mon jeu, P., 1959, p. 90.

²⁴ P. de Lescure, Aragon romancier, P., 1960, p. 7.

prancūzas. Jeigu anksčiau jis buvo tarp dviejų stovyklų, nepriimdamas Napoleono kaip despoto ir agresoriaus ir šlykštedamasis karaliaus išdavyste, tai dabar jis žino, kokia yra teisinga pažiūra į įvykius, žino, su kuo turi eiti. Matyti, jog romano pabaigoje Teodoro Žeriko paveiksle autorius pabrėžia būdingą socialistinio realizmo literatūros herojui bruožą — tarnavimą liaudies interesams. Jaučiama, kad Teodoro Žeriko, kaip žmogaus ir menininko, individualūs siekimai sutampa su liaudies siekimais. Nusimetęs karaliaus muškietininko uniformą, Žeriko atsisako palikti Prancūziją kartu su jos išdavikais. Jis nutaria grįžti prie tapytojo teptuko, vaizduoti tuos, kurie kenčia ir aukojasi. Liaudies gyvenimo pažinimas, suartėjimas su ja praturtina Teodoro Žeriko kaip menininko pasaulį. Dabar jis galės, atmesdamas akademinį metodą, panaudoti kontrastus, šviesos ir šešėlių žaidimą aštriems ir sudėtingiems gyvenimo konfliktams atskleisti. Šis naujas meno supratimas gimsta, menininkui dalyvaujant nacionalinės reikšmės įvykiuose, įsisavinus liaudies pažiūrą į juos. Tokiu būdu ir šiam romanui, kaip ir „Komunistams“, būdinga istorinė perspektyva, sugebėjimas parodyti, kaip gimsta nauja pažangi mintis ir veiksmas, kovojant už gerį, kuris sutampa su liaudies gėrio supratimu. Šios naujos minties, gėrio reiškėjai yra ne tik pagrindinis romano herojus, bet ir daugelis kitų romano personažų, kaip senas Konvento narys Zuberis, majoras Dežoržas ir tie Pua sąmokslininkai, kuriems daugiausia rūpi tėvynės likimas. Morisas Torezas teisingai apibūdino pagrindinę šio romano temą kaip prieštaravimų kovos, kovos tarp sena ir nauja temą, pabrėždamas šio romano aktualumą šių dienų Prancūzijos tikrovei.²⁵

* *
*

Romanų ciklo „Realusis pasaulis“ analizė ir trumpas žvilgsnis į tolimesnę Aragono-romanisto kūrybą parodo, kad rašytojas, nugalėjęs formalistinės estetikos įtaką, pasirinkęs realistinį tikrovės vaizdavimo metodą, tuo pačiu brendo kaip naujo, socialistinio realizmo menininkas. Jau pirmuosiuose šio ciklo romanuose mes galime pasekti Aragono realistinio meistriškumo brandimo procesą. Ten, kur autoriui pavyksta sukurti pilnavertius realistinius paveikslus, kur jis atsisako schemos ir paviršutiniško natūralizmo, jaučiami tuo pačiu ir socialistinio realizmo bruožai, pilnai išryškėję „Komunistuose“. Tolimesnė Aragono romanisto ir poeto (poema „Nebaigtas romanas“ 1956) raida liudija, kad rašytojas sugeba atskleisti vis turtingesnes socialistinio realizmo metodo menines galimybes.

²⁵ Зр. А. Небаха, Луи Арагон, р. 331.

Vilniaus Valstybinis V. Kapsuko v. universitetas
Užsienio literatūros katedra

Iteikta
1963 m. kovo mėn.

LITERATURA

- L. Aragon, Les cloches de Bale, P., 1934.
- L. Aragon, Les beaux quartiers, P., 1936.
- L. Aragon, Les voyageurs de l'imperiale, P., 1939.
- L. Aragon, Aurélien, P., 1944.
- L. Aragon, Les Communistes, P., 1951.
- L. Aragon, La Semaine Sainte, P., 1958.
- L. Aragon, Pour un réalisme socialiste, P., 1935.

- L. Aragon, J'abats mon jeu, P., 1959.
 L. Aragon, Le neveu de M. Duval, P., 1953.
 L. Aragon, Les littératures soviétiques, P., 1953.
 L. Aragon, Литература и искусство, М., 1957.
 И. Анисимов, Социалистический реализм и новый облик писателя. — Проблемы соц. реализма, М., 1959.
 И. Анисимов, Французская национальная эпопея «Коммунисты», М., 1953.
 Т. Балашова, Проблемы социалистического реализма в литературно-критических работах Арагона. — Социалистический реализм в зарубежных литературах, М., 1960.
 Т. Балашова, Герои реального мира. — «Иностранная литература», 1957, № 10.
 Е. Евнина, Роман о прошлом, устремленный в будущее. — Социалистический реализм в зарубежных литературах, М., 1960.
 Е. Евнина, Современный французский роман, М., 1962.
 А. Исбах, Луи Арагон, М., 1957.
 А. Исбах, Луи Арагон. Жизнь и творчество, М., 1962.
 А. Исбах, На линии огня. — Новый мир, 1957, № 9.
 Б. Песис, О героях прогрессивной литературы Франции, М., 1956.
 Е. Трущенко, Луи Арагон. Критико-биографический очерк, М., 1958.
 Cl. Roy, Aragon, P., 1951.
 H. Juin, Aragon, P., 1960.
 P. de Lescure, Aragon romancier, P., 1960.
 R. Garaudy, L'itinéraire d'Aragon, P., 1961.
 P. de Boisdeffre, Une histoire vivante de la littérature d'aujourd'hui, P., 1959.

ЧЕРТЫ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО РЕАЛИЗМА В ТВОРЧЕСТВЕ ЛУИ АРАГОНА

Г. БАУЖИТЕ

Резюме

Задача настоящей статьи — показать становление метода социалистического реализма в крупнейшем прозаическом произведении Луи Арагона — цикле романа «Реальный мир». Не углубляясь в монографическое исследование, автор подчеркивает те черты, которые характерны для цикла как для произведения социалистического реализма.

Арагону как литературному критику присуще стремление теоретически обосновать принципы передового социалистического искусства. Одновременно с художественными произведениями, созданными после 1927 г., когда писатель порвал со своим формалистическим прошлым, рождаются первые теоретические работы о методе социалистического реализма в искусстве. Основной чертой социалистического реализма, отличающей его от реализма прошлого, Арагон считает «Искусство утверждения» (l'art d'affirmation). Он был одним из первых зарубежных критиков, признавших возможность существования искусства социалистического реализма в капиталистических странах.

Писатель начал осуществлять программу социалистического реализма уже в первых романах цикла «Реальный мир». Этот цикл отражает сложную творческую эволюцию Луи Арагона, его путь к социалистическому реализму. В первых четырех романах цикла («Базельские колокола», «Богатые кварталы», «Путешественники империи» и «Орельен») намечается общая тенденция социалистического реализма. Автор стремится раскрыть основной конфликт своего времени — борьбу народных масс за создание нового мира (массовое рабочее движение в «Базельских колоколах» и «Богатых кварталах»), не ограничиваясь лишь критикой буржуазной действительности. Однако новая тема здесь еще не получает соответствующего художественного воплощения, образ героя-борца упрощен, схематичен (Виктор, Клара в «Базельских колоко-

лах»). Писателя больше всего интересуют герои, терзаемые колебаниями, ищущие выхода из гниющей атмосферы буржуазного мира. Образы таких героев лучше всего удаются автору (Катерина, Арман).

Героическая борьба французского сопротивления, активное участие в ней дали писателю возможность создать одно из лучших произведений социалистического реализма во Франции — эпопею «Коммунисты». Здесь проблема положительного героя решена до конца как с идейной, так и с художественной точки зрения. В центре внимания автора «Человек и История». Главный герой «Коммунистов» — борец против реакции, за народную Францию. Этот герой показан в момент великих исторических событий, он стремится повернуть ход истории. В романе гармонично сочетаются эпическое и лирическое начала. Человек в изображении автора «Коммунистов» — это не только действующее лицо исторической драмы, но также живущий богатой духовной жизнью индивид. Интимная жизнь героев, жизнь чувств передается посредством тонкой лирической интонации, в большинстве случаев через внутренний монолог.

В романе интересно поставлена тема перехода честных интеллигентов в лагерь народа. Тема любви Сесиль Виснер и Жана де Монсэ раскрывается одновременно как тема социального прозрения героев. Борясь за любовь к Жану, Сесиль борется против мира своего мужа, за Францию, приближается к миру ее подлинных патриотов. Связь лирической темы любви с темой эпической особенно ярко выступает в конце романа, где автор подчеркивает связь личной драмы Сесиль и Жана с судьбами родины.

Для романа «Коммунисты» как произведения социалистического реализма характерна оптимистическая перспектива. Показывая трагический период истории Франции, Арагон подчеркивает рождение новых сил, которые должны победить зло.

Анализ романов цикла «Реальный мир» показывает, что творчество писателя, преодолевшего влияние формалистической эстетики, развивалось на основе принципов социалистического реализма. Уже в первых романах цикла можно проследить единый процесс становления реалистического мастерства писателя. Там, где ему удается создать полноценные реалистические образы, отказываясь от схемы и поверхностного натурализма, одновременно проступают черты социалистического реализма, полностью раскрывшиеся в «Коммунистах». Последний роман Луи Арагона «Страстная неделя» обнаруживает новые богатые возможности метода социалистического реализма, показывает умение писателя решать актуальные для своего времени конфликты старого с новым на историческом материале.
